

Innocenty Rusecki OFM

Początki sanktuarium Matki Bożej w Leżajsku

Wprowadzenie

Rok 1998 jest osobliwym czasem dla kościoła i klasztoru ojców bernardynów w Leżajsku. W tym bowiem szczególnym okresie zbiegają się ze sobą różne rocznice i jubileusze. Najpierw na uwagę zasługuje ta najważniejsza, a mianowicie 400 lat obecności Matki Bożej w cudownym obrazie leżajskim. Następnie 390. rocznica pobytu bernardyńskich zakonników w leżajskim sanktuarium oraz 370. rocznica ukończenia budowy kościoła leżajskiego i 70. rocznica podniesienia świątyni leżajskiej do godności bazyliki.

Wszystkie te podniosłe jubileusze przekonują, iż warto prześledzić historię tego czcigodnego miejsca, jakim jest Leżajsk, bowiem to nie tylko sanktuarium maryjne, prężna działalność duszpasterska i kaznodziejska oraz parafialna, lecz centrum religijne i kulturalne.

Zadaniem niniejszego referatu jest ukazanie początku sanktuarium Matki Bożej w Leżajsku. Chcąc ukazać ten problem, trzeba jakby popatrzeć na całe spektrum warunków geograficznych, społecznych-politycznych i religijnych panujących w Leżajsku, a następnie na tym gruncie przejść do pokazania, w jaki sposób rodziło się to szczególne miejsce.

Położenie geograficzne i środowisko przyrodnicze

Leżajsk jest jednym z najstarszych miast południowo-wschodniej Polski¹. Położone jest przy starym trakcie handlowym, który biegł doliną rzeki Sanu. Miasto zostało usytuowane w północno-wschodniej części i wchodzi w skład wielkiej jednostki fizyczno-geograficznej, jaką jest Kotlina Sandomierska². Wielowiekowa obecność człowieka na tych terenach doprowadziła do istotnych zmian środowiska naturalnego, zmieniając typowy krajobraz leśny w teren rolniczy. Początków tych przemian należy szukać w odległej przeszłości. W topografii miasta można wyodrębnić dwie części – niższą i wyższą. Część niższa obejmuje przedmieścia o nazwach Siedlanka,

Podolszyny, Podzwierzyniec i Zmuliska. Znajduje się ona na wysokości około 170 m n.p.m. Natomiast część wyższa obejmuje swym zasięgiem centrum z rynkiem i zajmuje pagórkowate wzniesienie oraz położona jest o 10-20 m wyżej. Miasto odsunięte jest od koryta Sanu na odległość kilku kilometrów, co związane było z wylewami rzeki, które często obejmowały całą szerokość doliny. Początki miasta były związane z istnieniem prasłowiańskiego grodu, obok którego powstała osada, położona nad brzegiem Sanu, na terenie dzisiejszej wsi Stare Miasto. Lokowane więc było bardziej w kierunku północnym, jednak po zniszczeniach tatarskich w 1524 roku przeniesiono je na bardziej dogodne miejsce, zarówno dla rozwoju, jak i obronności³.

Badania archeologiczne na terenie miasta i okolic wykazały, że pierwsze ślady człowieka na tym terenie były związane z okresem tzw. epipaleolitu, datowanego na 11000-7900 p.n.e.⁴ Wtedy to wraz z zanikiem wielkich zwierząt epoki lodowcowej człowiek zaczął zajmować niskie tereny nadrzeczne, przede wszystkim zaś terasy rzek, co pozwalało mu na zakładanie licznych obozowisk. Na taki sposób postępowania bez wątpienia wielki wpływ wywarły dogodne warunki przyrodnicze i klimatyczne⁵. Warto zaznaczyć, iż owe warunki uległy stopniowym przemianom na przestrzeni historii ludzkiej działalności. Głównie dotyczyło to zmian klimatu, stosunków glebowych, innej geomorfologii oraz zmian stosunków wodnych. Dokonywały się tam procesy kulturowe, które obejmowały swym zasięgiem całą południowo-wschodnią Polskę. Prehistorię tych okolic trzeba rozpatrywać na przestrzeni 11 tysięcy lat, które dzielią nas od najstarszych znalezisk narzędzi kamiennych⁶.

Rozpatrując wszystkie składowe środowiska naturalnego Leżajska i okolic, jak: szata roślinna, stosunki wodne, gleby, warunki klimatyczne oraz rzeźba terenu, można wyciągnąć wniosek, iż warunki te były bardzo dogodne i sprzyjające osiedlaniu się tam człowieka⁷.

Dzieje Leżajska do czasu pierwszego objawienia się Matki Bożej

Pierwsza pewna wzmianka o Leżajsku pochodzi z roku 1354, kiedy to król Kazimierz Wielki wydał przywilej Janowi Pakosławicowi ze Stożysk. Król nadał mu Rzeszów wraz z okolicą, sięgającą po Dąbrowę w ziemi sandomierskiej, Czudec i wieś Leżajsk w ziemi jarosławskiej⁸. Jan był przedstawicielem jednego z mało znaczących rodów małopolskich – Półkoźców. Związani byli oni ściśle z polityką Kazimierza Wielkiego przez działalność dyplomatyczną. Jan był między innymi posłem króla do chana Tatarów, jak i do papieża w Awinionie, dokąd udał się z misją starania się o unieważnienie małżeństwa. W zamian za swoje usługi był hojnie wynagradzany⁹.

Pojawienie się w połowie XIV wieku nazwy wsi Leżajsk świadczy o tym, iż już w 1354 roku wieś ta wchodziła w skład państwa polskiego. Stanowiła zapewne wieś królewska, wchodzącą w skład rozległych dóbr królewskich, obejmujących swym zasięgiem prawie całą północno-wschodnią część województwa ruskiego. Nie stanowiła też wówczas odrębnego centrum administracyjnego i najprawdopodobniej podlegała pobliskiemu Krzeszowowi¹⁰.

Wymienienie jej jako punktu granicznego prowadzi do wyciągnięcia ważnego wniosku, iż Leżajsk był ważnym terenem dla wschodniej granicy Polski. Jednakże w wypadku Leżajska musimy również liczyć się z tym, iż wobec słabego rozwoju osadnictwa na skraju Puszczy Sandomierskiej mógł być jedyną miejscowością, która spełniała warunki bycia punktem granicznym.

Wydaje się, iż nasze rozumowanie jest prawidłowe, bowiem król Władysław Jagiełło postanowił przeprowadzić tam właśnie lokację miejską¹¹. Dokonano jej w roku 1397 na prośbę wójta leżajskiego Jana Wałacha. Dyplom erekcyjny został wydany w Radomiu¹².

Sama lokacja nie była równoważna z powstaniem ośrodka miejskiego. Był to dopiero początek procesu, który zawsze był rozciągnięty w czasie. Trzeba zwrócić uwagę na to, iż taka lokacja miasta musiała przynosić dochody i to nie tylko królowi jako panu gruntowemu, ale również wójtowi-zasadzcy. Dochody te ponadto nie miały być jednorazowe, ale coroczne, płynące głównie z czynszów i podatków. Pierwoszoplanową rolę przy organizowaniu nowego ośrodka miejskiego zajmował wójt. On to organizował życie w nowej fundacji, zachęcał osadników do osiedlania się i zapewniał odpowiednie warunki do inwestowania¹³.

Wiążące znaczenie w rozwoju i prawidłowym funkcjonowaniu nowej fundacji miasta odgrywały stosunki osadnicze, a co z tym było związane, także stosunki gospodarcze w najbliższej okolicy. Odnośnie Leżajska musimy przyznać, że stosunki osadnicze były słabo rozwinięte, a najbliższe wsie: Dębno, Wierzawice, Ożanna i Giedlarowa zapewne powstały pod wpływem rozwijającego się centrum handlowego oraz rynku zbytu różnorodnych wyrobów rolniczych i rzemieślniczych¹⁴.

Ogólnie trzeba stwierdzić, iż miasto było lokowane na prawie niemieckim, które przyznawało gminie miejskiej własne sądownictwo. Mieszczanie Leżajska mieli być zwolnieni od wszelkich innych sądów, zarówno polskich i ruskich, oraz nie mieli obowiązku stawiać się przed urzędnikami królewskimi. Wszystkie sprawy sądowe rozstrzygane miały być przez wójta¹⁵.

Średniowieczne miasto Leżajsk przez cały czas swego istnienia wraz z okolicznymi wsiami stanowiło jednolity organizm gospodarczy, zachowujący jednocześnie charakter własności królewskiej¹⁶.

Wspomnieć trzeba, iż w latach 30. XV wieku miasto Leżajsk i okoliczne wsie wyodrębniły się z tenuty krzeszowskiej w osobną królewską osadę. Starostwo leżajskie obejmowało wówczas miasto i następujące wsie: Dębno, Giedlarowa, Sarzyna i Wierzawice¹⁷. Akcja osadnicza rozwijała się dalej, bo w roku 1444 powstaje nowa osada Wywłoka¹⁸, a w 1454 roku pojawia się nowa wieś Ożanna¹⁹. Następne osady powstają w drugiej połowie XV stulecia i na początku XVI, osiągając około roku 1515 liczbę 10 wsi: Dębno, Giedlarowa, Jelna, Kuryłówka, Ożanna, Sarzyna, Siedlanka, Wierzawice i Wywłoka, Rzuchów²⁰.

Spółczesność średniowiecznego Leżajska było społeczeństwem stanowym. Samo zaś położenie wpłynęło zapewne na fakt, iż tamtejsze społeczeństwo to także mieszanina kultur i religii. Wyróżnić tam możemy chociażby: Rusinów, Niemców,

Polaków, Tatarów²¹ oraz później Żydów, którzy stanowili około połowy wieku XVII prawie trzecią część ludności Leżajska²². Trudno dziś odpowiedzieć na pytanie, jak przedstawiało się wzajemne współżycie między członkami różnych narodów, jednakże z całą pewnością możemy stwierdzić, iż zapewne nastąpiła pewna wzajemna asymilacja, nie rodząca częstych i ostrych wystąpień narodowościowych lub religijnych. Można również stwierdzić, iż musiała istnieć także pewna tolerancja, skoro na terenie starostwa leżajskiego spotkać można było zarówno kościoły rzymsko-katolickie oraz obrządku prawosławnego i grekokatolickiego²³. Nieco zaś później powstała na terenie miasta synagoga²⁴.

Czym zajmowała się ludność starostwa leżajskiego? Gospodarka rolna stanowiła dla ludności wiejskiej podstawę bytu materialnego. Natomiast rzemiosło i inne formy wiejskiej działalności były traktowane jako uzupełnienie. Ziemia, która była warsztatem pracy rolnej, stanowiła szczególny przedmiot zabiegów chłopów w jej dobrym użytkowaniu. Chłop stawał się tylko jej użytkownikiem, ponieważ ziemia należała do skarbu państwa. Jedynie tzw. forma zakupna dawała chłopom dziedziczne użytkowanie ziemi, z której nie mógł być usunięty przez starostę lub jego zastępcę. Miał ponadto prawo kupna i sprzedaży oraz zastawu tej ziemi w obrębie wioski. O wszelkich takich działaniach musiał wiedzieć starosta. Warto dodać, iż chłopom w starostwie leżajskim często korzystali z tych uprawnień, które były regulowane przez ławy sądowe. Było to korzystne dla stabilizacji w społeczności wiejskiej, a także przynosiło korzyści właścicielom. Uprawa ziemi spoczywała na wszystkich członkach rodziny, chociaż u kmieci zatrudniani byli komornicy i ludzie najemni²⁵.

Wśród chłopskich upraw zboża stanowiły podstawę. Przeważała głównie uprawa żyta, następnie jęczmienia, owsa, pszenicy, prosa i grochu. Wielkie znaczenie miała uprawa lnu i konopi oraz upraw ogrodowych – kapusty, rzepy, marchwi i cebuli. W tym też okresie tj. od XVI stulecia na terenie starostwa pojawiają się liczne narzędzia rolnicze – pługi, sochy, brony i rodła. Większość narzędzi produkował sam chłop, a głównym materiałem było drewno. Z czasem zaczęły się upowszechniać coraz bardziej narzędzia żelazne. Zarówno pola orne i użytki zielone były słabo wykorzystane. Hodowla zwierzęca na interesującym terenie, nie jest dobrze znana. Można jedynie wyciągnąć ogólne wnioski w tym względzie. Znaczącą rolę do połowy XVII wieku odgrywała hodowla owiec. Hodowano zapewne krowy i nierogaciznę. Chłopskie gospodarstwa rolne były więc nastawione na pokrycie własnych potrzeb żywnościowych i obowiązkowych danin, zaś względy rynkowe odgrywały drugoplanową rolę²⁶. Specjalną dziedziną hodowli istniejącą na terenie wsi starostwa było pszczelarstwo, którego istnienie datuje się na początek wieku XVI²⁷.

Przekazy źródłowe, którymi dzisiaj dysponujemy na temat rzemiosła wiejskiego są fragmentaryczne i ubogie i nie pozwalają ukazać w pełni tego zagadnienia. Stare tradycje w starostwie wspominają o wydobywaniu i przetwarzaniu rudy darniowej. Rudy te zwane inaczej błotne, występowały na terenie puszczy i zawierały znaczący procent żelaza, stanowiąc pokłady położone bezpośrednio pod glebą lub piaskiem. Wydobywanie i przetwarzanie rudy odbywało się w Sarzynie, Brzozie Królewskiej, Woli Zarczyckiej, Wólce Niedźwieckiej oraz na granicy Rudy i Łukowej²⁸.

W starostwie produkowano również szkło. Pod koniec XVI wieku na terenie wsi Wola Zarczycka założono hutę, która dała początek nowej osadzie – Hucisku. Produkowano tam między innymi szkło okienne, szklanki i inne naczynia²⁹.

Oddziaływanie puszczy na każdą dziedzinę życia człowieka sprawiało, iż wielu trudniło się pracami związanymi z drewnem. Zajmowano się wypalaniem węgla drzewnego, produkcją popiołu oraz przeróbką drewna. Rzemieślnicy wiejscy wytwarzali z drewna prawie wszystkie narzędzia potrzebne w gospodarstwie, a także produkowali wyroby artystyczne, jak np. rzeźby sakralne, zabawki i piszczałki³⁰.

Trudniono się również kowalstwem, co było wynikiem istnienia kuźni w Sarzynie, a więc w bliskości produkowanego tam surowca. Każda wioska posiadała przynajmniej jednego kowala, którego obecność była pożądana³¹.

Nieco więcej wiadomości posiadamy na temat tkactwa. W XVI wieku czynsz płacono w przeciętnej wsi 1-2 tkaczy, zaś w wiekach późniejszych następuje pomnożenie liczby tkaczy i warsztatów tkackich w starostwie leżajskim. Produkowano odzież, pościel, bieliznę oraz sznury i powrozy gospodarcze, nie tylko na potrzeby własne i wsi, lecz także na potrzeby dworu³². Z czasem doszło do tego, że powszechność tego rzemiosła w starostwie stawiała region leżajski wśród znaczących ośrodków tkackich na Rusi Czerwonej. Zaznaczyć trzeba, iż występują tutaj również rzemieślnicy trudniący się sukiennictwem. Wielu zajmowało się równocześnie wyrobem płótna oraz sukna³³.

Na terenach wsi rzemieślnicy zajmowali się również wykonywaniem wyrobów ze skóry, byli więc garbarze, szewcy i rymarze, których nie było jednak wielu. Mało rozpowszechnione były takie specjalności rzemieślnicze, jak: garncarstwo, krawiectwo i kuśnierstwo³⁴.

Zwrócić też musimy uwagę na istniejący w starostwie przemysł konsumpcyjny, szczególnie młynarstwo oraz produkcję i sprzedaż wyrobów alkoholowych³⁵. Zakładami o charakterze przemysłowo-handlowym były gorzelnie i browary oraz powiązane z nimi karczmy, gdzie prowadzono sprzedaż. Trudno dziś ustalić ilość browarów i gorzelnii, a także karczem w poszczególnych wsiach starostwa, ale wydaje się, że występowały powszechnie w każdej wsi³⁶.

Ostatnimi specjalnościami rzemieślniczymi były olejarstwo i rzeźnictwo. Wydaje się, że dość duża uprawa lnu i konopi decydowała o tym, iż w każdej wsi istniała przynajmniej jedna olejarnia. Odnośnie rzeźników nie posiadamy wielu wiadomości, gdyż, jak się wydaje, była to praca dorywcza³⁷.

Odnośnie miasta Leżajska z czasów pierwszej lokacji nie posiadamy zbyt wielu materiałów źródłowych, jednakże możemy wysunąć hipotezę, iż spełniało zapewne te same funkcje jak inne miasta średniowieczne. Był więc Leżajsk centrum administracyjnym, prawnym i gospodarczym dla okolicznych wsi. Jak wyglądał ówczesny Leżajsk, nie wiemy. Brak dostatecznej bazy źródłowej, nie pozwala wyczerpująco odpowiedzieć na powyższe pytanie. Możemy jedynie podać ogólny wygląd i funkcje miasta średniowiecznego, lokowanego na prawie niemieckim, żywiąc nadzieję, iż Leżajsk zapewne nie odbiegał od wyglądu i sprawowanych funkcji innych miast³⁸.

Miasto wielokrotnie było napadane, grabione i niszczone przez najazdy tatarskie, które szczególnie nasiliły się w pierwszej połowie XVI wieku. Najstraszliwszy najazd przeżywał Leżajsk i okoliczne miejscowości w 1524 roku. Wówczas miasto zostało doszczętnie zniszczone. Po tych wydarzeniach doszło w 1524 roku do ponownej lokacji miasta, które zostało przeniesione w bardziej bezpieczne miejsce. Dokument tej fundacji został wydany przez króla Zygmunta I we Lwowie 27 września³⁹.

Miasto bardzo szybko się rozwijało. Można stwierdzić, iż starostwo leżajskie stanowiło jednocześnie nie tylko lokalny rynek, lecz rynek, który odgrywał zapewne znaczącą rolę w ogólnokrajowym handlu i wytwórczości rzemieślniczej. Posiadał bowiem 51 specjalności zawodowych, czyli był zdolny do obsłużenia nie tylko rynku lokalnego, ale i obcych kupców, którzy przybywali do miasta w czasie trwania jarmarków. W wyniku tego Leżajsk jawił się jako więcej niż średnia osada miejska, która w tym czasie, tj. 1550-1650, mogła liczyć około 1500 wszystkich mieszkańców, z których większość zapewne utrzymywała się z rzemiosła⁴⁰.

Tomasz Michałek i historia wydarzeń w borze leżajskim

Pierwsze wzmianki o cudownych wydarzeniach w Leżajsku były datowane na 1560 rok. Miały to być prywatne objawienia Matki Bożej i św. Józefa, które były dane przedstawicielowi prostego ludu, niejakiemu młynarzowi Rychcie oraz pastarzom pasącym bydło⁴¹.

Wydaje się jednak, że mieszkańcy Leżajska bardzo szybko zapomnieli o nadprzyrodzonych wydarzeniach, chociaż początkowo bardzo byli zainteresowani tymi prywatnymi objawieniami.

Ponowną wiadomość o cudownych wydarzeniach w Leżajsku datujemy na rok 1590, czyli 30 lat później, kiedy miejscem objawień był las leżajski, a dostąpił ich Tomasz Michałek pochodzący z Giedlarowej, mieszczanin leżajski, pracujący w browarze jako piwowar⁴².

Z przekazu pierwszej kroniki leżajskiej pt. *Metryka Najśw. P. Cudowne[j] miejsca Leżajskiego*, początkami swoimi sięgając pierwszej połowy XVII, nie jest łatwo oddzielić wszystkich obiektywnych okoliczności towarzyszących tym wydarzeniom od otoczki nagromadzonych z czasem przekształceń, uzupełnień i opowiadań ludowych. Możemy jednak przyjąć z całą pewnością, że owe prywatne objawienia Tomasa Michałka stały się źródłem i początkiem rozwoju kultu maryjnego w Leżajsku, który został przyjęty z zapałem przez prosty lud bez żadnych zastrzeżeń, lecz odrzucony przez ks. Wyszograda oraz radę miasta⁴³.

Powyższy rękopis zawiera kilka odrębnych części, z których dwie są dla naszego obecnego stanu rozważań najważniejsze. Pierwsza to *Historia albo Original objawieniu miejca tego*, w której ukazana jest dramaturgia objawień, oraz druga *Cathalogus PP. Ac Fratrum in hoc loco lezaiscensis ad Annunciatam B.M.V. apud Patres Bernardinos sepultorum, a susceptione loci Anno 1608. Nec non aliorum*

bene meritorum de hoc loco. Et primus quidem Thomas Michałek, mortuus circa Annum 1600. Hic autem sepultus est Cuius vita haec est. Część ta dostarcza wiadomości o Tomaszu Michałku. Czytamy tam: „Ponieważ Bóg wybrał słabych i pogardzanych, aby zawstydzić mocnych, dlatego i w naszych czasach wybrał Bóg człowieka słabego i niskiego pochodzenia, ale znakomitego cnotami, Tomasz Michałka, mieszkańca Leżajska, z wioski Giedlarowa, syna rodziców niskiego stanu. Tomasz, kiedy był młody, nie postępował lekkomyślnie. Do szkoły uczęszczał pilnie, bo chciał nauczyć się czytać. I osiągnął to, ponieważ potrafił czytać modlitwy z polskiej ksiąteczki do Błogosławionej Dziewicy. Wkrótce jednak został pasterzem dla wielu sąsiednich wiosek w pobliżu Leżajska. Z czasem przybył do Leżajska i mając lat przynajmniej 14, a raczej więcej, z wielką skromnością spełniał różne obowiązki i posługi u obywateli Leżajska. Tutaj, w Leżajsku, jako dorosły szukał środków do życia w zawodzie piwowara. Równocześnie nie zaniedbywał niczego, by zachować przykazania Boże i wznosić myśl do Boga przez trwanie na nieustannych modlitwach. Tutaj się ożenił i żył z żoną uczciwie zajmując się sprawami domowymi. Z ludźmi żył dość pogodnie i spokojnie. Kiedy zdarzyło się, że wszedł do domu uczujących, nigdy nie wypowiadał słów, które mogłyby urazić uszy nie tylko pobożnych, lecz nawet żyjących swobodniej. A jeżeli musiał dłużej tam pozostać, zachowywał się wobec wszystkich bardzo skromnie. [...] Nigdy nie kłócił się z sąsiadami ani z żoną, chociaż prowadziła życie swobodne. Mimo różnych kłopotów spędził z nią jakiś czas, wykazując wiele cierpliwości [...] jego żona prowadziła życie zbyt lekkomyślne i nie chciała z nim mieszkać, dlatego odeszła od niego i oddała się na służbę złu. Będąc człowiekiem pobożnym i litując się nad nią szukał jej, a gdy ją odnalazł nie robił jej wyrzutów, lecz wszystko wybaczył i łagodnymi, czułymi słowami sprawił, że wróciła do domu. Nie długo jednak okres czasu ciemności mógł mieszkać ze światłem. Skorupa przesiąknięta złym życiem, światowymi rozmowami i innymi wzajemnymi układami zachowała odrażającą woń. Opuściła więc powtórnie męża, człowieka pobożnego, uczciwego, czystego, skromnego i szczerego, a równocześnie sama została opuszczona przez Boga. On [Tomasz Michałek] szukał jej i znalazł ją. Namawiał do powrotu, lecz nie potrafił jej przekonać. Skoro więc spostrzegł, że niemożliwe jest zamieszkanie z kobietą nierządną, będąc człowiekiem pracowitym i czując się wolny od ciężaru życia małżeńskiego, oddał się zaraz całkowicie i szczerze służbie Bożej, nieustannym modlitwom i pobożnym uczynkom...”⁴⁴. Śledząc dalej historię Tomasza Michałka, dochodzimy do punktu bardzo istotnego w naszym rozważaniu, jakim był moment objawienia się Matki Bożej w borze leżajskim. W rękopisie czytamy: „... Ten tedy Michał albo Michałek często barzo do bliskiego boru chodzijał dla łuczycwa ij drewek y inszych potrzebek domowijch, gdijsz wszędzie thu Bor był gdzie ieno teraz iest gołe pole y zachodzijał asz za karczmę, która stoj za rzeczka, y wnim często sam a sam zostając, modlitwij ij paciorkj swe wnim odprawował; Asz czasu iednego gdy się dłuzy nad zwiczaj zabawił, obaczył swiatłosc wielką, która Bor y drzewa otoczyła ij przelększy się, patrzy coby to było, Ali owo ossoba spaniała ij powazna wesrodku onej iasności stanęła; Atha była

Naswiętsza Panna matka syna Boze[go] która do zdumiałego one święte a sczesliwe słowa wjrzekła. Tu Boga swego a syna mego chwałę y pomoc moją poznacie. Tom sobie miesce obrała abym na nim ludzie ratowała y przed sijnaczkiem zastępowała. Jddze tedy do starszego co iest dozorcą miasta tego powiedz mu isz syna mego iest ta wola, Aby imieniem moim koscioł mi thu zbudowali, wktorem by ludzie modliąc się mogli otrzymac przes mię tho czegoby żądali. Ale on wjmwiał się sposelstwa one[go] mieniąc, isz mu wiary dać nimiano, iako prostakowj, przetosz gdy widzenie zniknęło on tesz zaniechał isc do starszego, Asz znowu drugi raz wonemze Boru był, onasz osoba co przettem Michałkowj się pokazała natem mieiscu gdzie teraz filar wielkj po lewej stronie idąc do wielkie[go] ołtarza stoj, ktorago o nieposłuszenstwo zbijt zgromiła...⁴⁵.

Tym razem przejęty Tomasz Michałek wybrał się do ks. proboszcza do fary leżajskiej. Ks. Wojciech Wyszograd przyjął bardzo nieufną postawę względem relacji Michałka. Zabronił mu publicznie opowiadać o swoich widzeniach, a gdy nie chciał tego uczynić, został wtrącony do więzienia, skąd jednak po pewnym czasie został zwolniony⁴⁶. Michałek, nie poddając się tym wszystkim trudnościom i cierpieniom, dalej starał się być posłuszny Bogu i Matce Najświętszej. Dlatego postanowił udać się do rajców miasta Leżajska i ich prosić o to, aby wyrazili zgodę na budowę chociażby małego kościółka. Jednakże niczego nie osiągnął. Tłumaczono mu, iż kościół jest w mieście i nie ma potrzeby budować nowego kościoła w lesie. Inni natomiast uważali go wprost za obłąkanego. Ostatecznie pozwolono Michałkowi na postawienie słupa, na którym zawieszono wizerunek Chrystusa, tzw. Męką Bożą⁴⁷. Dokonano tego 1591 roku. Wtedy też po raz trzeci ukazała się Michałkowi Matka Najświętsza. W *Metryce...* czytamy: „... A przetosz trzeci raz pokazała się NaSw; Panna iemus, która mu o wszystkim wiadomosc dała, iako lub wielkj miał się nato miejsce schodzić, iako wielkie dobrodzieistwa stąd mieli odnosić, iako wiele ołtarzow miało bydz, co za Zakonnicy przy tem mieiscu mieli bijdz ij co się potem miało dziadz; oczem on barzo z wielkim strachem ludziom gdij go oto pytali powiadał...⁴⁸ Miejsce to gromadziło coraz więcej ludzi, którzy zaczęli je traktować jako miejsce święte, gdzie dokonywały się cuda i uzdrowienia⁴⁹.

Nieprzychylność ks. Wyszograda odnośnie objawień Matki Bożej nie ograniczyła się tylko do wspomnianych niechęci i uwięzienia Tomasza Michałka, lecz przybrała o wiele większy zasięg. Kronikarz *Metryki...*, tak relacjonuje występki ks. Wyszograda: „...Dlatego pewnego dnia, w piątek, widząc, że udaje się tam bardzo wielu ludzi, wsiadł na konia przyuczonego do miarowego chodu i jechał za ludźmi. Postanowił jednak niektórych wyprzedzić i rzeczywiście tak uczynił. Natychmiast zakazał ludziom wierzyć jakiemukolwiek złemu duchowi i przymusił, by udali się do kościoła parafialnego. A pragnąc skutecznie ich przekonać wyrzucił krzyż, kije pielgrzymie, służące za laski, kazał spalić w miejscu, gdzie ukazała się Błogosławiona Dziewica, w pobliżu pnia o trzech konarach, a samego Tomasza Michałka zamknąć w miejskim więzieniu miejskim...⁵⁰ Gałęzie i chrust spaliły się, lecz Męka Boża została nietknięta przez ogień⁵¹.

W 1592 roku za sprawą mieszcanki Leżajska Reginy Pisarskiej powstała kapliczka poświęcona św. Annie⁵². Postawiono ją na miejscu objawień. Jednak to nie wystarczyło, gdyż, jak zanotowały kroniki, Tomasz Michałek twierdził, że miał objawienie, w którym wola Matki Bożej była następująca: „*Michałku! niech starsi miasta dla dobra wiernych wymurują tu obszerny kościół i oddadzą go pod opiekę synom św. Franciszka*”⁵³. Dlatego to Michałek udał się do ówczesnego dzierżawcy dóbr leżajskich, człowieka bogatego, Kaspra Gołuchowskiego, protestanta, z prośbą o pomoc materialną dla budowy kościoła. Spotkał się jednak z obojętnością, wzgardą i obelgami. Za dalsze naleganie został uwięziony. Później jednak Gołuchowski, złożony chorobą, nie widząc żadnego sposobu odzyskania zdrowia, zwolnił go. Następnie zwrócił się do proboszcza leżajskiego Jana Teologa o radę i pomoc. Ofiarował się również opiece Matki Najświętszej i ślubował uroczystie, że jeśli odzyska zdrowie, to wystawi kościół w miejscu objawień. W krótkim czasie odzyskał zdrowie i po przyjęciu go na łono Kościoła katolickiego rozpoczął budowę świątyni. Budowa została zakończona w roku 1598. Dedykowano ją Najświętszej Maryi Pannie. Konsekracji dokonał abp lwowski Dymitr Solikowski⁵⁴. W ufudowanym przez Kaspra Gołuchowskiego kościele znajdowały się trzy ołtarze, zlokalizowane w miejscach trzech objawień Matki Bożej⁵⁵. Brak było wizerunku Maryi. Zwrócono się więc z prośbą do ks. Erazma⁵⁶ z zakonu bożogrobców w Leżajsku o namalowanie obrazu. Opierając się na opowiadaniu Tomasza Michałka, stworzył dzieło, które różniło się od wizji Michałka. Matka Najświętsza namalowana została nie ze św. Józefem, ale z Dzieciątkiem Jezus na ręce, zwany białym, który do dnia dzisiejszego odbiera cześć w cudownej kaplicy⁵⁷.

Coraz częściej i liczniej wierni zbierali się na tym miejscu. Przychodzili niemal wszyscy z bliższych i dalszych okolic Leżajska ze swoimi sprawami i trudnościami, szukając u Matki Bożej pomocy i opieki. Ponieważ miejscowi bożogrobcy, którzy sprawowali opiekę duszpasterską, ze względu na wielką liczbę pielgrzymów i pątników, na prośbę proboszcza bożogrobców ks. Jana Teologa, przez szereg lat zapraszali do pomocy zakonników bernardyńskich z konwentu z Przeworska. Bożogrobcy jednak nie mogli sami obsłużyć wszystkich pielgrzymów, toteż biskup przemyski Maciej Pstrokoński zwrócił się z prośbą do o. Hieronima Przybińskiego, prowincjała bernardynów, aby przejęli na stałe to miejsce⁵⁸. Dnia 22 lutego 1603 roku prowincjał o. H. Przybiński wysłał pismo z Krakowa do biskupa przemyskiego, w którym wyraził zgodę na przyjęcie tego miejsca, pod warunkiem, że zakonnicy będą mieli gdzie mieszkać. Warunek został przyjęty i po kilku latach rozmów między biskupem przemyskim Maciejem Pstrokońskim, królem Zygmuntem III i marszałkiem wielkim koronnym Łukaszem Opalińskim, doszło do uzgodnienia stanowisk. Wydano stosowne postanowienie co do dalszych losów kościoła i klasztoru, potwierdzając objęcie nowej placówki przez bernardynów⁵⁹.

Za prowincjalstwa o. Bonawentury z Poznania⁶⁰ nastąpiło w czasie Wielkanocy 1608 roku uroczyste wprowadzenie bernardynów do Leżajska przez bp. przemyskiego Macieja Pstrokońskiego⁶¹. Od tej pory bernardyni stali się stróżami i opiekunami tego miejsca aż po obecne czasy, strzegąc go i czuwając nad jego rozwojem.

Zakończenie

Reasumując powyższe fakty, stwierdzić trzeba, iż początków kultu Matki Bożej nie należy łączyć z powstaniem obrazu Matki Bożej Leżajskiej, bowiem kult ten w Leżajsku istniał już przed powstaniem obrazu, który miał jedynie pobudzać wiernych do oddawania czci Maryi. Należy łączyć go raczej z wyżej przedstawionymi faktami, jak objawienia prywatne Tomasza Michałka, z głoszeniem tych objawień, przyjęciem ich przez prosty lud a negatywnym ustosunkowaniem się warstw wyższych w hierarchii społeczności leżajskiej, z krzyżem wystawionym w miejscu objawień, zwanym Męką Pańską, cudownie ocalałym z płomieni, z wybudowaniem kapliczki św. Anny, a następnie kościoła poświęconego Najświętszej Maryi Pannie.

Przypisy:

¹ J. Baran, *Leżajsk*, Rzeszów 1976, s. 3; A. E. Obruśnik, *Bazylika i klasztor Ojców Bernardynów w Leżajsku*, Rzeszów 1997; A. Socha, *Leżajsk i okolice*, Rzeszów 1980, s. 3.

² K. Baczkowski, J. Półciwiatek, *Wstęp*, w: *Dzieje Leżajska. Leżajsk od najdawniejszych czasów do 1944 roku*, pod red. K. Baczkowskiego, J. Półciwiatek, Leżajsk 1996, s. 9; Z. Kazanowska, *Bazylika i klasztor OO. Bernardynów w Leżajsku*, Kalwaria Zebrzydowska 1997, s. 9. - Kotlina Sandomierska jest do dziś terenem słabo poznanym zarówno pod względem geobotanicznym, jak i paleobotanicznym. Zajmuje powierzchnię 14000 km², co sprawia, że jest największym makroregionem północnego Podkarpacia. Jest ona przedłużeniem Kotliny Śląskiej, która rozpościera się na przedpolu Sudetów i położona jest średnio od 150 do 200 m. N.p.m. Kotlinę, której kształt podobny jest do trójkąta, przecinają w kierunku poprzecznym liczne dopływy Wisły, jak Soła, Skawa, Raba, Dunajec, Wisłoka i San. Najniższy poziom zajmują młodohalcedońskie terasy łęgowe, następnie występuje terasa rędzinna z licznymi starorzeczami. Ponad płaskimi dnami wznoszą się rozległe płaskowyże, pochodzące z okresu lądolodu. Pokrywa lessowa została tutaj zniszczona, a jej pozostałości znajdują się na płaskowyżu tarnogrodzkim. Starszym podłożem są tortońskie iły krakowieckie, które najwyższej sięgają w obrębie działów wodnych. - K. Mamakowa, *Roślinność Kotliny Sandomierskiej w późnym glacie i holocenie* „Acta Paleobotanica”, vol. VIII, nr 2:1962, s. 3-4, 5-6; R. Soja, *Środowisko przyrodnicze okolic Leżajska*, w: *Dzieje Leżajska...*, s. 16-17; S. Lencewicz, *Geografia fizyczna Polski*. Opracował i uzupełnił J. Kondracki, Warszawa 1955, s. 141.

³ R. Soja, *Środowisko przyrodnicze okolic Leżajska*, w: *Dzieje Leżajska...*, s. 13; A. E. Obruśnik, *Początki dziejów Leżajskiego sanktuarium*, Leżajsk 1991, s. 7; J. Półciwiatek, *Położenie ludności wiejskiej starostwa leżajskiego w XVI-XVIII wieku*, Warszawa-Kraków 1972, s. 37; A. E. Obruśnik, *Początki dziejów leżajskiego sanktuarium*, Leżajsk 1997, s. 7; *Przewodnik po Polsce*, Warszawa 1977, s. 460; Cz. Bogdalski, *Pamiętnik kościoła i klasztoru OO. Bernardynów w Leżajsku*, Kraków 1929, s. 7; M. Wiśniowiecki, *Kilka dat historycznych z przeszłości Leżajska. Sprawozdanie kierownika miejskiego Gimnazjum Realnego w Leżajsku za rok 1912/1913*, Leżajsk 1913, s. 4-5; K. Rogawski, *O wykopaliskach leżajskich, rzecz archeologiczna*. „Czas” dodatek miesięczny, t. I-III, cz. I, Kraków 1856, s. 58-59; F. Berdau, *Leżajsk*, w: *Encyklopedia Powszechna Orgelbranda*, t. XVI, Warszawa 1864 s. 971; *Leżajsk*, w: *Starożytna Polska pod względem historycznym*,

geograficznym i statystycznym, opisana przez M. Balińskiego, T. Lipińskiego, t. II, Warszawa 1845, s. 812-813; *Leżajsk*, w: *Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, pod red. B. Chlebowskiego, F. Sulimierskiego, W. Waleńskiego, t. V, Warszawa 1884, s. 194; *Leżajsk*, w: *Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, pod red. B. Chlebowskiego, F. Sulimierskiego, W. Waleńskiego, t. XV, Warszawa 1902, s. 225-226.

⁴ J. Półciwiatek, dz. cyt., s. 30.

⁵ Tamże, s. 30; S. Czopek, *Archeologia Leżajska i okolic*, w: *Dzieje Leżajska...*, s. 36-37; J. Depowski, *Leżajsk i okolice*, Warszawa 1959 s. 6, 8.

⁶ S. Czopek, *Archeologia Leżajska i okolic*, w: *Dzieje Leżajska...*, s. 35.

⁷ Szczegółowo zagadnienie środowiska przyrodniczego przedstawił R. Soja, *Środowisko przyrodnicze okolic Leżajska...*, s. 13-33.

⁸ *Codex diplomaticus Poloniae*, ed. L. Ryszczewski, A. Muczkowski, t. I, nr 119, Warszawa 1847, s. 209-210.

⁹ S. Szczur, *Dzieje Leżajska do roku 1524*, w: *Dzieje Leżajska...*, s. 79-80. Szerzej na ten temat pisali: S. Szczur, *Dyplomaci Kazimierza Wielkiego w Awinionie*, „*Nasza Przyszłość*”, T. 67:1987, s. 90-113; S. Krzyżanowski, *Poselstwo Kazimierza Wielkiego do Awinionu i pierwsze uniwersyteckie przywileje*, „*Rocznik Krakowski*”, T. 4:1990, s. 5-7.

¹⁰ J. Półciwiatek, dz. cyt., s. 33. J. Depowski w opracowaniu pt. *Leżajsk i okolice* (Warszawa 1959) podaje na s. 16, iż „...w 1435 roku stara królewszczyzna została przeorganizowana w starostwo leżajskie”. Wydaje się jednak, że roku powstania starostwa nie można przyjąć jako pewnik, ponieważ sam autor nie podał źródła, skąd zaczerpnął wiadomość, a ponadto dzisiejszy stan badań źródłowych nie jest w stanie dać stuprocentowej odpowiedzi na powyższe zagadnienie.

¹¹ S. Szczur, *Dzieje Leżajska do roku 1524...*, s. 80-81.

¹² Przywilej lokacyjny Leżajska z 1397 roku został zamieszczony w następujących pozycjach: *Zbiór dokumentów małopolskich*, cz. VI: *Dokumenty króla Władysława Jagiełły z lat 1386-1417*, wyd. I. Sułkowska-Kuraś i S. Kuraś, Wrocław-Warszawa-Kraków 1974, nr 1622, s. 153-156; J. Depowski, *Dwa dokumenty dla miasta Leżajska z r. 1397 i 1524*, w: *Wypisy i teksty źródłowe do historii regionalnej woj. rzeszowskiego*, Rzeszów 1958 s. 27; J. Depowski, dz. cyt., s. 14-15, 16.

¹³ M. Bogucka, H. Samsonowicz, *Dzieje miast i mieszczaństwa w Polsce przedrozbiorowej*, Wrocław 1986, s. 50.

¹⁴ S. Szczur, *Dzieje Leżajska do roku 1524...*, s. 81; J. Półciwiatek, dz. cyt., s. 33-34.

¹⁵ *Zbiór dokumentów małopolskich*, cz. VI, nr 1622, s. 155.

¹⁶ S. Szczur, *Dzieje Leżajska do roku 1524...*, s. 96; J. Półciwiatek, dz. cyt., s. 35.

¹⁷ *Kodeks Dyplomatyczny Małopolski*, Kraków, 1905, t. IV, s. 281, 284.

¹⁸ *Akta Grodzkie i Ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej*, Lwów, 1883, t. VIII, s. 120-121.

-
- ¹⁹ *Akta Grodzkie i Ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej...*, t. XIII, s. 325.
- ²⁰ J. Półciwiatek, dz. cyt., s. 35-36.
- ²¹ J. Półciwiatek, *Wsie leżajskie doby pańszczyźnianej (XVI-XIX wiek)*, w: *Dzieje Leżajska...*, s. 177-178.
- ²² Tamże, s. 179.
- ²³ J. Półciwiatek, *Położenie ludności wiejskiej...*, s. 61; J. Półciwiatek, *Wsie leżajskie doby pańszczyźnianej (XVI-XIX wiek)...*, s. 179-180.
- ²⁴ Bibl. PAN Kraków, rkps 2843, k. 66-66v; „Dodatek Tygodniowy Gazety Lwowskiej”, nr 8 (z dnia 25 II 1854), s. 32 (wydał F. Wolański).
- ²⁵ J. Półciwiatek, *Wsie leżajskie doby pańszczyźnianej (XVI-XIX wiek)...*, s. 202-203.
- ²⁶ Tamże, s. 203-204.
- ²⁷ J. Półciwiatek, *Położenie ludności wiejskiej...*, s. 179 n.
- ²⁸ J. Półciwiatek, *Wsie leżajskie doby pańszczyźnianej (XVI-XIX wiek)...*, s. 209-210.
- ²⁹ Bibl. PAN Kraków, rkps 2843, k. 25; J. Półciwiatek, *Położenie ludności wiejskiej...*, s. 201-202.
- ³⁰ J. Półciwiatek, *Piszczelnicy i zabawkarze leżajscy wczoraj i dziś*, „Pol. Szt. Lud.”, R. XXII, nr 3:1968, s. 136-137; J. Półciwiatek, *Wsie leżajskie doby pańszczyźnianej (XVI-XIX wiek)...*, s. 211.
- ³¹ Bibl. PAN Kraków, rkps 2843, k. 25; J. Półciwiatek, *Położenie ludności wiejskiej...*, s. 209.
- ³² J. Półciwiatek, *Wsie leżajskie doby pańszczyźnianej (XVI-XIX wiek)...*, s. 212. Problematykę tkactwa na terenie starostwa leżajskiego porusza J. Półciwiatek w artykule pt. *Tkactwo wiejskie okolic Łańcuta w XVI-XIX wieku*, w: *Prace i materiały z badań etnograficznych Muzeum Okręgowego w Rzeszowie*, t. I, poświęcony doc. F. Kotuli badaczowi kultury ludowej w Rzeszowskiem, Rzeszów 1979, s. 163-225.
- ³³ J. Półciwiatek, *Położenie ludności wiejskiej...*, s. 215-216; J. Półciwiatek, *Wsie leżajskie doby pańszczyźnianej (XVI-XIX wiek)...*, s. 212-213.
- ³⁴ J. Półciwiatek, *Wsie leżajskie doby pańszczyźnianej (XVI-XIX wiek)...*, s. 213.
- ³⁵ Tamże, s. 214-215.
- ³⁶ Tabela nr 25 po s. 224 przedstawia karczmy i browary we wsiach starostwa leżajskiego w XVI-XVIII wieku. - J. Półciwiatek, *Położenie ludności wiejskiej...*, s. 224-225.
- ³⁷ J. Półciwiatek, *Położenie ludności wiejskiej...*, s. 227-228.
- ³⁸ Problematyką miast i ich funkcji w dawnej Polsce zajmują się m. in. następujący autorzy: J. Ptaśnik, *Miasta w Polsce*, Lwów 1922, s. 10-14, 16, 39; J. Ptaśnik, *Miasta i mieszczanństwo w dawnej Polsce*, Kraków 1934, s. 44, 51-55, 77, 153; M. Bogucka, H. Samsownik, dz. cyt., s. 71, 168, 170-171, 174-175; B. Kumor, *Kościelne stowarzyszenia świec-*

kich na ziemiach polskich w okresie przedrozbiorowym, w: *Księga tysiąclecia katolicyzmu w Polsce*, pod red. M. Rechowicza, cz. I, Lublin 1969, s. 508-509; K. Arłamowski, *Dzieje przemyskich cechów rzemieślniczych w dawnej Polsce*, Przemyśl 1931, s. 6, 227.

³⁹ Bibl. PAN Kraków, rkps 2843, k. 6-13 (kopia F. Wolańskiego z 1848 roku spisana z oryg. znajdującego się wówczas w urzędzie komunalnym w Leżajsku).

⁴⁰ K. Przyboś, *Dzieje Leżajska w czasach nowożytnych (od roku 1524)*, w: *Dzieje Leżajska...*, s. 122.

⁴¹ *Historia Cudownego Obrazu Matki Najświętszej w kościele OO. Bernardynów w Leżajsku*, Kraków 1896, s. 1-2; L. Janidło, Odmalowanie obrazu leżajskiego w kościele OO. Bernardynów na theatrum miejsca cudami wslawionego, które przy lasku Maryi Matce Bożej oddane, Zamość 1646 s. 104; Cz. Bogdalski, dz. cyt., s. 9.

⁴² Archiwum Prowincji Bernardynów w Krakowie, rkps sygn. VI-a-1, *Metryka Naśw. P. Cudownej]l] mieysca Lezaiskiego*, s. 5; L. Janidło, dz. cyt., s. 66.

⁴³ APBK, rkps sygn. VI-a-1, *Metryka...*, s. 6-7; Cz. Bogdalski, dz. cyt., s. 15 nn.

⁴⁴ A. E. Obruśnik, dz. cyt., s. 90-91. Autor w swojej pozycji pt. *Początki dziejów leżajskiego sanktuarium (Leżajsk 1997)* zawarł w aneksie I tłumaczenie o. Kazimierza Żuchowskiego tekstu z *Metryki* (APBK, rkps sygn. VI-a-1) pt. *Cathalogus PP. Ac Fratrum in hoc loco Lezaiscensis ad Annunciatam B.M.V. apud Patres Bernardinos sepultorum, a susceptione loci Anno 1608. Nec non aliorum bene meritorum de hoc loco. Et primus quidem Thomas Michalek, mortuus circa Annum 1600. Hic autem sepultus est Cuius vita haec est*. Cytuję wg numeracji opracowania.

⁴⁵ APBK, rkps sygn. VI-a-1, *Metryka ...*, s. 5.

⁴⁶ Tamże, s. 6.

⁴⁷ Tamże, s. 6-7; Cz. Bogdalski, dz. cyt., s. 16 nn.

⁴⁸ APBK, rkps sygn. VI-a-1, *Metryka...*, s. 6.

⁴⁹ Cz. Bogdalski, dz. cyt., s. 18.

⁵⁰ A. E. Obruśnik, *Początki...*, s. 93.

⁵¹ Cz. Bogdalski, dz. cyt., s. 21.

⁵² APBK, rkps sygn. VI-j-1, Księga zawierająca akta Stanisława Ligońskiego, kleryka archidiecezji gnieźnieńskiej, notariusza publicznego... i konsystorza formalnego w Sandomierzu (1633-1644) s. 6; I. Rusecki, *Klasztor leżajski na kartach historii*, „Vita Provinciae” Nr 1-2 (113-114):1998, s. 95.

⁵³ APBK, rkps sygn. VI-a-1, *Metryka...*, s. 6-7; Cz. Bogdalski, dz. cyt., s. 24.

⁵⁴ Cz. Bogdalski, dz. cyt., s. 25 n. *Przewodnik po bazylice OO. Bernardynów w Leżajsku*, Leżajsk 1938, s. 7-8; I. Rusecki, dz. cyt., s. 97.

⁵⁵ Ołtarze zostały poświęcone Matce Bożej, św. Annie oraz Męce Pańskiej; w tym ostatnim ustawiono cudownie ocalały z płomieni krzyż - Cz. Bogdalski, dz. cyt., s. 30-31.

⁵⁶ Tamże, s. 31; W. Murawiec, *Leżajsk*, w: *Klasztory bernardyńskie w jej granicach historycznych*, pod red. H.E. Wyczawskiego, Kalwaria Zebrzydowska 1985, s. 176.

⁵⁷ APBK, rkps sygn. VI-a-2, *Archivi conventus Lezajscensis pars prima continens acta foundationis, erectionis, inscriptionis, oblationis, continuata a reverendo Padre Capistrano Jurkiewicz [...] guardiano actuali de anno Domini 1689 mensis Septembris die octavo (1608-1779)* s. 37; L. Janidło, dz. cyt., s. 67; Z. Kazanowska, dz. cyt., s. 29; Cz. Bogdalski, dz. cyt., s. 32.

⁵⁸ Cz. Bogdalski, dz. cyt., s. 38-39.

⁵⁹ W. Sarna, *Episkopat przemyski obrządku łacińskiego*, cz. I, Przemyśl 1902, s. 232.

⁶⁰ Cz. Bogdalski, dz. cyt., s. 40.

⁶¹ S. Barącz, *Pamiętnik Zakonu WW. OO. Bernardynów w Polsce*, Lwów 1874, s. 362.

The origins of the Sanctuary of the Holy Virgin Mary in Leżajsk

(SUMMARY)

Marian cult in Polish society has played an important role in shaping national religiousness. It has also become an important element of Polish culture. Numerous sanctuaries, where pictures or figures of Madonna were worshipped were the visual realisation of this cult. Leżajsk is one of such places.

The aim of this article is to present the origins of the Sanctuary of Leżajsk and its close connections with the town of Leżajsk. The investigations were based on the oldest available source materials. In the first part, the author presents the development of the town of Leżajsk and its social life since 1397, i.e. the location. The second part is devoted to the history of the revelations, which took place in the Leżajsk forest. It starts with the year 1590, when Tomasz Michałek saw Madonna in the forest and ends in the year 1608, when the Bernardine monks took over the site as their foundation. The Author's intention was to present all stages of the development of Marian cult and the sanctuary itself. Those were: the revelation of Madonna to Tomasz Michałek, a local brewery worker; the erection of the cross with the figure of Christ at the site of the revelation and the construction of a chapel under the invocation of St. Anne, which was later replaced with a wooden church. Several wonders were described and public feelings towards the Sanctuary of Leżajsk were discussed.